

NATURA 2000

Ochrana prírody v treťom tisícročí

Ochrana prírody na Slovensku a v Európskej únii

Slovensko patrí svojimi prírodnými hodnotami k najbohatším krajinám Európy. Vysokú biodiverzitu (rozmanitosť všetkých foriem života) podmieňuje jeho geografická poloha na rozhraní medzi Karpatami a Panónskou nížinou, zložitá geologická stavba, veľká rôznorodosť geomorfologických, pôdnych, hydrologických a klimatických pomerov.

Z územia Slovenska je známych viac ako 11 000 rastlinných a viac ako 28 000 živočíšnych druhov. Medzi vzácnosti patria druhy s obmedzeným areálom rozšírenia (endemity). K najznámejším endemickým rastlinám patria lykovec muránsky, ktorý sa vyskytuje len na Muránskej planine, a rumenica turnianska, endemit Slovenského krasu. Zo živočíchov môžeme spomenúť tatranského kamzíka a svišťa alebo mloka karpatského.

Lykovec muránsky / Tomáš Pašička

K vysokej hodnote územia Slovenska z hľadiska biodiverzity prispieva najmä rozmanitosť biotopov, t. j. životného prostredia organizmov. Lesy pokrývajú značnú časť územia Slovenska (viac ako 40 %). Možno tu nájsť rozsiahle plochy zachovalých pôvodných lesných porastov. Mozaiku prírodnej krajiny dotvárajú krovinové, lúčne, vodné či mokradňové biotopy.

Úbytok druhov a ich biotopov je celosvetový problém, ktorý neobišiel ani Slovensko. Vplyvom nadmerného využívania prírodných zdrojov veľa rastlinných a živočíšnych druhov vyhynulo, mnohé z nich sú ohrozené alebo sa vyskytujú len ojedinelo.

Slovensko, podobne ako iné krajiny, buduje sieť chránených území podľa vlastných kritérií a národnej legislatívy. Na území Slovenska bolo zriadených 7 národných parkov, 16 chránených krajinných oblastí a viac než 1 000 tzv. maloplošných chránených území, t. j. chránený areál, prírodná pamiatka, národná prírodná pamiatka, prírodná rezervácia, národná prírodná rezervácia.

Vstupom do Európskej únie Slovensko prijme európsky systém ochrany prírody prostredníctvom vybudovania sústavy chránených území známych pod názvom Natura 2000, ktorý vytvorí nové podmienky na ochranu našich vzácných území.

Výdra riečna / Branislav Molnár

Čo je Natura 2000?

Natura 2000 symbolizuje ochranu prírodných hodnôt Európskej únie. Natura 2000 je názov sústavy chránených území členských štátov EÚ, ktorej cieľom je zachovať prírodné dedičstvo významné pre EÚ ako celok a nielen pre príslušný členský štát.

Natura 2000 bude predstavovať sústavu chránených území európskeho významu vyhlásených na ochranu biotopov, živočíchov a rastlín, ktoré sú na území členských štátov EÚ vzácné alebo ohrozené.

Roháčik obyčajný / ŠOP SR

Aký je účel sústavy Natura 2000?

Výber území do sústavy chránených území Natura 2000 je založený výslovne na vedeckom základe. Opatrenia na zabezpečenie priaznivého vývoja týchto území z hľadiska ochrany prírody však berú do úvahy aj ekonomické, sociálne, kultúrne a regionálne požiadavky. Účelom vytvorenia tejto sústavy teda nie je izolovať chránené územia a vylúčiť z nich činnosť človeka, ale naopak, podstatou ich ochrany je zabezpečiť a podporiť tie aktivity, ktoré sú v súlade so záujmami ochrany prírody. Územia sústavy Natura 2000 budú súčasťou prostredia človeka, ktorý v nich žije, pracuje alebo ich navštevuje.

Medved' hnedý / Brnito Mlátnár

Alitum rieky Morava / Viera Stanová

Aká je legislatívna podpora sústavy Natura 2000?

Tvorba sústavy Natura 2000 je jednou z najvýznamnejších európskych iniciatív na ochranu biodiverzity a „základným kameňom“ politiky EÚ v tejto oblasti. Členské štáty EÚ sa pri tvorbe tejto sústavy riadia legislatívou, ktorá je pre ne záväzná. Jej základ v oblasti ochrany prírody tvoria dve smernice:

- ▶ smernica Rady č. 79/409/EHS o ochrane voľne žijúcich vtákov (známa tiež ako smernica o vtákoch),
- ▶ smernica Rady č. 92/43/EHS o ochrane biotopov, voľne žijúcich živočíchov a voľne rastúcich rastlín (známa tiež ako smernica o biotopoch).

Tieto právne predpisy predstavujú najkomplexnejšiu právnu normu na ochranu prírody vo svete. Po vstupe Slovenskej republiky do EÚ sa budú musieť obe smernice v plnej miere uplatňovať aj u nás.

Aké územia tvoria sústavu Natura 2000?

Sústavu Natura 2000 budú tvoriť dva typy území:

- ▶ chránené vtáčie územia – vyhlasované podľa smernice o vtákoch,
- ▶ územia ochrany biotopov a druhov – vyhlasované podľa smernice o biotopoch.

Smernica o vtákoch

Smernica o vtákoch bola prijatá na ochranu všetkých voľne žijúcich druhov vtákov, ktoré sa prirodzene vyskytujú na území členských štátov EÚ.

Bocian čierny / Mírko Bohuš

Prečo je ochrana vtákov dôležitá?

Počet druhov vtákov a ich populácií, ktoré sa prirodzene vyskytujú na území členských štátov EÚ, klesá. Tento pokles ohrozuje biologickú rovnováhu a tým aj zachovanie zdravého životného prostredia. Keďže väčšina európskych druhov vtákov je sťahovavá, ich ochrana je problémom, ktorý prekračuje hranice štátov a vyžaduje si spoločnú zodpovednosť a spoluprácu viacerých krajín.

Rybník obyčajný / Brančo Mohár

Ktoré vtáky chráni smernica o vtákoch?

Smernica chráni všetky pôvodné európske druhy, a to počas celého ich života, teda vajcia, mláďatá a hniezda. Okrem toho chráni aj biotopy, na ktoré sa jednotlivé druhy vtákov viažu. V praxi to znamená, že nikto nesmie usmrcovať, odchyťovať alebo inak poškodzovať žiaden vtáčí druh ani jeho hniezda a biotop, v ktorom žije. Zvláštny režim sa uplatňuje v prípade, ak ide o druhy, na ktoré sa môže poľovať. Smernica uvádza zoznam 181 druhov a poddruhov vtákov, pre ktoré sa spolu so sťahovavými vtákmi musia vyčleniť špeciálne chránené územia – chránené vtáčie územia.

Bručiak nočný / Mírko Bohuš

Ako zabezpečuje smernica ochranu vtákov?

Pri ochrane európsky významných druhov vtákov a ich biotopov sú určené pravidlá regulujúce činnosti, ktoré ich vážne ohrozujú, v záujme toho, aby:

- ▶ nedochádzalo k úmyselnému zabíjaniu, poškodzovaniu a obmedzovaniu žiadneho vtáčieho druhu,
- ▶ nedochádzalo k úmyselnému poškodzovaniu hniezd a hniezdných biotopov vtákov,
- ▶ sa dôsledne rešpektovali pravidlá hospodárenia a správania v chránených vtáčích územiach,
- ▶ sa nezákonne neodoberali a nechovali v zajatí žiadne druhy voľne žijúcich vtákov,
- ▶ sa lovili len druhy, na ktoré sa môže poľovať,
- ▶ sa obchodovalo len s druhmi, ktoré sa môžu uviesť na trh,
- ▶ sa nepoužívali otrávené návnady, pasce ani iné zakázané spôsoby lovu a odchyty vtákov.

Volarka purpurová / Mírko Bohuš

Smernica o biotopoch

Smernica o biotopoch bola prijatá na ochranu biotopov, druhov rastlín a živočíchov, ktoré sú výnimočné z hľadiska EÚ. V tomto prináša radikálnu zmenu v doterajšej koncepcii ochrany prírody, kde sa zdôrazňovala ochrana území. Predmetom ochrany sú v prvom rade biotopy, rastliny a živočích, ktorých zachovanie je významné v európskom kontexte.

Čo chráni smernica o biotopoch?

- ▶ **Biotopy**, ktorým hrozí zánik v ich prirodzenom areáli rozšírenia alebo majú malý areál, prípadne predstavujú výnimočné príklady európskych biotopov. Špeciálny dôraz sa kladie na **prioritné biotopy**. V súčasnosti sa v rámci EÚ chráni 198 typov biotopov, z toho je 65 prioritných. Na Slovensku sa z nich vyskytuje 63 typov biotopov, z čoho 22 sa zaraďuje medzi prioritné.
- ▶ **Biotopy chránených druhov**, ktoré možno efektívne chrániť iba v prípade zachovania celého ich biotopu. Aj v tomto prípade sa zdôrazňuje ochrana **prioritných druhov rastlín a živočíchov**.
- ▶ **Druhy rastlín a živočíchov**, ktoré sú ohrozené alebo sa postupne stávajú ohrozenými, rovnako ako druhy, ktoré sú veľmi vzácne a vyskytujú sa len v niektorých oblastiach Európy.

Smernica o biotopoch obsahuje zoznam viac ako 200 chránených druhov živočíchov a 500 druhov rastlín, ktoré si vyžadujú zvýšenú pozornosť v celoeurópskom meradle. Z nich sa na Slovensku vyskytuje 109 druhov živočíchov a 39 druhov rastlín.

Ako smernica zabezpečuje ochranu biotopov a druhov?

Pri ochrane európsky významných druhov a biotopov sú určené pravidlá, ktoré zamedzujú:

- ▶ zámerné vyrývanie, zber, vyrezávanie, vytrhávanie alebo ničenie chránených rastlín vo voľnej prírode,
- ▶ úmyselný odchyt a zabíjanie jedincov,
- ▶ úmyselné vyrušovanie chránených jedincov počas obdobia rozmnožovania, výchovy mláďat, zimného spánku a migrácie,
- ▶ úmyselné poškodzovanie a zber vajec v prírode,
- ▶ poškodzovanie alebo ničenie území vhodných na rozmnožovanie a odpočinok,
- ▶ držbu, pestovanie rastlín a chov živočíchov na účely obchodovania s nimi.

Môžu nás tieto opatrenia obmedziť?

Na chránených územiach by mala byť ochrana druhov a biotopov nadradená nad všetky ostatné ľudské činnosti. Neznamená to, že tam bude ľudská činnosť úplne vylúčená. Ide skôr o to, aby sa pre konkrétne chránené územie vypracoval program starostlivosti, kde bude presne uvedené, čo sa v záujme dlhodobej ochrany území smie a čo sa nesmie vykonávať. Poľnohospodári budú môcť naďalej hospodáriť na chránených územiach, obmedzenia sa budú týkať používania hnojív, pesticídov a spôsobu hospodárenia. Straty spôsobené týmito obmedzeniami by sa mali kompenzovať v súlade s platnými právnymi predpismi.

Aký je proces výberu území NATURA 2000?

Výber území Natura 2000 je založený v prvom rade na podrobnom celoplošnom zmapovaní chránených biotopov a druhov. V rámci Slovenska budú navrhnuté územia spĺňajúce kritériá na ich zaradenie do sústavy Natura 2000. Jej významnú časť budú tvoriť súčasne chránené územia, ktoré pokrývajú 23 % rozlohy Slovenska. Základným kritériom pre výber územia bude reprezentatívny výskyt chránených biotopov a druhov. V prípade, že sa na území nachádzajú prioritné biotopy a druhy, je jeho šanca na zaradenie do sústavy Natura 2000 veľmi vysoká.

Každý členský štát EÚ je povinný prispieť k vytvoreniu sústavy Natura 2000 v rozsahu, ktorým zabezpečí reprezentatívnosť chránených biotopov a biotopov chránených druhov. Slovenská republika bude musieť ku dňu vstupu do EÚ oficiálne predložiť národný zoznam chránených vtáčích území podľa smernice o vtákoch a navrhovaný národný zoznam území ochrany biotopov a druhov podľa smernice o biotopoch. Ten definitívne schváli Európska komisia. **Chránené vtáčie územia a územia ochrany biotopov a druhov** vytvoria sústavu chránených území Natura 2000.

Slovenská republika musí najneskôr do šiestich rokov od ich vyhlásenia zabezpečiť vhodný spôsob starostlivosti o tieto územia, a tak zaručiť ich dlhodobú ochranu, prípadne zlepšenie ich súčasného stavu.

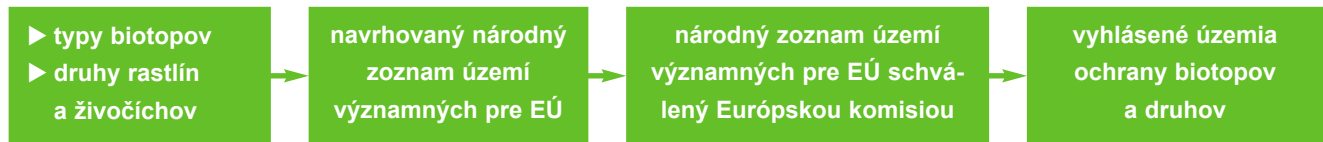

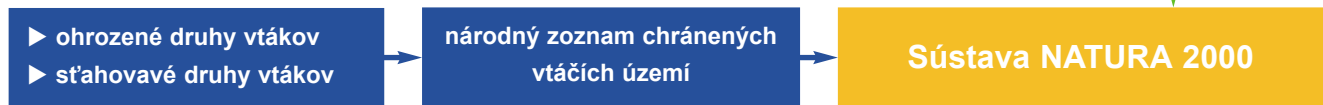
Sústava NATURA 2000

Smernica o biotopoch

Smernica o vtácoch

Aká bude ochrana a starostlivosť o územia sústavy Natura 2000?

Princípom ochrany území sústavy Natura 2000 je ochrana ich prírodných hodnôt, berúc do úvahy vedecké, ekonomické, sociálne a kultúrne požiadavky, regionálne a miestne danosti. Cieľom nie je potlačiť ľudské aktivity na týchto územiach. V mnohých prípadoch sú práve ľudské aktivity na ochranu prírody nevyhnutné, musia však zostať v súlade s jej cieľmi. Ako príklad možno uviesť kosenie a pasenie niektorých typov lúk, ktoré výrazne prispievajú k ochrane ohrozených druhov rastlinných spoločenstiev.

Rosička obrútholistá a vachňa trojhlístá v poraste machov / Viern Stanová

Čo sú programy starostlivosti?

Základom je aktívna ochrana chránených území aplikáciou vhodných spôsobov hospodárenia (poľnohospodárstvo, lesné a vodné hospodárstvo) a reguláciou ďalších činností (výstavba, rekreácia, turizmus, poľovníctvo, rybárstvo atď.), čo je súčasťou programu starostlivosti. Programy starostlivosti budú spracované pre jednotlivé územia sústavy Natura 2000 a integrované do iných plánov rozvoja.

Programy starostlivosti sa budú pripravovať na obdobie 10 rokov s 5-ročným prehodením ich plnenia. Základom bude podrobné zmapovanie biotopov a významných skupín živočíchov. Monitorovací program bude poskytovať aktuálne informácie o stave biotopov a chránených druhov rastlín a živočíchov.

Dobročský prales / Jiroslava Mikúš

Počas tvorby programov starostlivosti pre územia sa musia zhodnotiť všetky potenciálne aktivity, aby sa tým predišlo poškodzovaniu vzácných území Natura 2000. Tieto programy by však mali okrem potenciálnych a predvídaných aktivít zohľadniť aj všetky nepredvídané činnosti. Preto bude mať program starostlivosti širší záber.

Prečo je spolupráca v ochrane prírody dôležitá?

Myšlienka sústavy Natura 2000 nie je založená na reštrikčnej ochrane lokalít zameranej proti verejnosti, ale práve naopak, na aktívnej spolupráci s miestnymi obyvateľmi. Podstatou ochrany je spolupráca ochrancov prírody, poľnohospodárov a lesníkov spolu s ďalšími záujmovými skupinami a jednotlivcami.

Pri identifikovaní a navrhovaní sústavy území Natura 2000, ako aj počas vytvárania programov starostlivosti na vybraných územiach hrá dôležitú úlohu dohoda všetkých zainteresovaných skupín. Počas celého procesu je potrebná komunikácia so všetkými vlastníckymi, užívateľskými a ostatnými dotknutými stranami (lesníci, poľovníci, poľnohospodári atď.). Je nevyhnutné, aby každý pochopil dôvody, prečo práve jeho územie je navrhnuté do sústavy Natura 2000. Spolupráca všetkých záujmových skupín a ich účasť v celom procese je hlavným kľúčom k úspešnej starostlivosti o tieto územia a vytvára pocit spoločnej zodpovednosti za ich ochranu.

Aké sú riziká nenaplnenia smerníc?

Legislatíva EÚ musí byť zladená s národnou legislatívou, v prípade kandidátskych krajín vrátane Slovenska už pred vstupom do EÚ a musí sa dodržiavať tak ako všetky ostatné zákony Slovenskej republiky. V záujme dôslednej implementácie európskych právnych noriem bude potrebné zabezpečiť nielen dôsledné uplatňovanie ustanovení týchto noriem aj v oblasti ochrany prírody, ale aj kontrolu ich dodržiavania, resp. možnosť vynútenia ich dodržiavania.

Európska komisia sleduje uplatňovanie smerníc v národnom právnom systéme. V prípade, že členský štát ich nedostatočne naplňa, má právo požadovať ich dôslednú implementáciu. V krajnom prípade môže zasiahnuť Európsky súdny dvor a uvaliť na členský štát vysoké pokuty za ich neplnenie, ako sa to už stalo v prípade Holandska, Spolkovej republiky Nemecko a ďalších krajín.

Aké je finančné zabezpečenie sústavy NATURA 2000?

Program LIFE

LIFE predstavuje jeden z hlavných finančných nástrojov Európskej únie určených na vytváranie a zabezpečenie fungovania sústavy Natura 2000. Z programu LIFE možno získať finančnú podporu na vytváranie sústavy Natura 2000 (vedecké mapovanie územia, spolupráca a konzultácie s vlastníkami, príprava programov starostlivosti, vzdelávacie aktivity a pod.) a po jej vyhlásení najmä na ochranu a starostlivosť prostredníctvom vhodných spôsobov hospodárenia, taktiež na monitoring, prenájom a odkúpenie pôdy na účely ochrany prírody, školiace a vzdelávacie aktivity.

O finančnú podporu z programu LIFE môže žiadať akákoľvek fyzická či právnická osoba, napríklad priemyselné podniky, spoločenstvá vlastníkov, mimovládne organizácie, ministerstvá, okresné úrady, mestá a obce, univerzity, vedecké a odborné inštitúcie.

Bratislava Konečný

Agroenvironmentálny program

Agroenvironmentálny program je súčasťou opatrení spoločnej poľnohospodárskej politiky Európskej únie zameraných na zlepšenie životného prostredia. Program sa bude realizovať i na Slovensku, a to v súlade s európskou legislatívou rozvoja vidieka. Jeho pilotná fáza sa uskutoční v rámci programu SAPARD (2002 – 2007).

Cieľom programu je podpora citlivého hospodárenia vo vzťahu ku krajine a k prírodným zdrojom, a to najmä na územiach, ktoré sú významné z hľadiska ochrany prírody, teda aj na územiach sústavy Natura 2000. Poľnohospodárom, ktorí sa zaviazu dodržiavať zásady hospodárenia nad rámec tzv. kódexu správnej poľnohospodárskej praxe, sa budú musieť poskytnúť kompenzačné platby za straty z výnosov vzniknuté prijatými obmedzeniami.

Jaroslav Mikuš

Viera Stanová

Literatúra

HORA, J. (ed.), 1998: Legislativa EU a ochrana prírody. Česká společnost ornitologická, Praha, 96 s.

HORA, J., KUČERA, T., PLESNÍK, J., 1999: Ochrana přírody v Evropské unii. Česká společnost ornitologická, Praha, 15 s.

Kolektív autorov, 2001: Európska únia a ochrana prírody. ŠOP SR Banská Bystrica a SOVS.

Natura 2000: A guide to the 1992 EC Habitats Directive in Scotland's Terrestrial Environment. Scottish Natural Heritage.

Natura 2000: Conservation through partnership. English Nature 1998.

Natura 2000 managing our heritage. European Commission, DG XI – Environment, Nuclear Safety and Civil Protection, Luxembourg.

ROTH, P., PLESNÍK, J., 2000: Ochrana přírody v Evropské unii: až příliš komplexní přístup (1 – 3). Živa 4 – 6/2000.

The Habitats Directive: How it will apply in Great Britain. Department of the Environment, The Scottish Office, Joint Nature Conservation Committee.

Veľký Rozsutec a Pohľadové skaly v Malej Fatre / Jaroslav Mikuš

Obsah

Ochrana prírody na Slovensku a v Európskej únii	2
Smernica o vtácoch	4
Smernica o biotopoch	6
Sústava NATURA 2000	8
Aké je finančné zabezpečenie sústavy NATURA 2000?	10
Čo je Európska únia?	12

Vydal: © 2002 DAPHNE – Inštitút aplikovanej ekológie, Hanulova 5/D, 844 40 Bratislava, v rámci projektu Budovanie sústavy Natura 2000 v Slovenskej republike s finančnou podporou MATRA Pre-accession Project Program a Ministerstva životného prostredia SR.

Publikáciu zostavil kolektív autorov: Helena Čárska, Rastislav Rybanič, Katarína Králiková, Eva Viestová, Miroslava Čierna
Jazyková korektúra: Andrea Viceníková

Fotografie: Fero Bednár – Wildlife and Nature Photography, Mirko Bohuš, Braňo Konečný, Jaroslav Mikuš, Braňo Molnár, Tomáš Pašteka, Viera Stanová, Archív ŠOP SR

Fotografie na obálke: Braňo Molnár, Viera Stanová
Grafická úprava: Richard Watzka

DTP štúdio a tlač: t centrum, Bratislava, s. r. o.

Náklad: 7000 ks.
ISBN: 80-968495-3-0

Čo je Európska únia?

Európska únia je nadnárodný útvar založený Maastrichtskou zmlouvou, existujúci od roku 1993. V súčasnosti ju tvorí 15 členských štátov.

Základom EÚ sú:

- ▶ Európske spoločenstvá (ES) (Európske spoločenstvo – bývalé Európske hospodárske spoločenstvo, Európske spoločenstvo pre uhlie a oceľ a Európske spoločenstvo pre atómovú energiu),
- ▶ spoločná zahraničná a bezpečnostná politika,
- ▶ spolupráca v oblasti vnútorných vecí a spravodlivosti.

EÚ neprijíma zákony, pretože nemá právnu subjektivitu. Majú ju Európske spoločenstvá, na ktoré členské štáty EÚ previedli časť svojich suverénnych právomocí. ES vydávajú právne normy, ktoré už nemusia schvaľovať parlamenty jednotlivých členských štátov, ale bezprostredne sa stávajú súčasťou právneho poriadku členských štátov, kde majú prednosť pred národným právom.

Ktoré sú hlavné orgány Európskeho spoločenstva?

Európsky parlament – je parlamentná inštitúcia, zastupiteľský zbor občanov členských štátov, ktorý sa podieľa na tvorbe legislatívy.

Európska rada – určuje všeobecné politické smery pre rozvoj EÚ. Združuje najvyšších predstaviteľov štátov alebo vlád členských štátov a predsedu Európskej komisie.

Európska komisia – vystupuje ako navrhovateľ právnych aktov a vykonávateľ jednotlivých programov a politík ES. Má 20 komisárov z jednotlivých členských štátov, ktorí sú zárukou jej nezávislosti.

Európsky súdny dvor – zabezpečuje dodržiavanie práva pri výklade a uplatňovaní zmlúv EÚ a ES.

Rada EÚ – má zákonodarné a výkonné právomoci. Skladá sa zo splnomocnených zástupcov jednotlivých členských štátov zodpovedných za tú oblasť politiky, ktorá sa práve prerokúva na danom stretnutí.

Čo je smernica?

Smernice sú zákony Európskeho spoločenstva. Každá smernica určuje aktivity, ktoré sa viažu na konkrétne termíny. Dôležitý je cieľ smernice a každý členský štát si zvolí spôsob, akým ju v stanovenej lehote začlení do svojho právneho systému. Na napĺňanie smerníc Európska komisia zriaďuje rôzne fondy, z ktorých môžu členské štáty čerpať finančné prostriedky. Ak štát nepostupuje v súlade s danými cieľmi a termínmi, prípad sa môže riešiť na Európskom súdnom dvore a štátu môže byť uložená pokuta.

Vo februári roku 2002 vydal
DAPHNE – Inštitút aplikovanej ekológie
s finančnou podporou **MŽP SR**
a **MATRA Pre-accession Project Program**

